

Lysande skildring av kurorternas historia

DRICKA BRUNN
- OM GAMLA
TIDERS SPA
Anders Hult
Atremi

● Kurorterna i Sverige har en lång tradition. Redan i juni 1678 invigdes den första hälsobrunnen i Medevi i norra Östergötland. Tanken att kureras sig genom vatten eller andra medel i särskilda, rogivande miljöer fanns redan förverkligad på kontinenten och i England långt tidigare, och bemedlade svenskar hade för vana att resa till brunnsorter runt om i Europa. När man upptäckte att även Sverige hade en rad hälsobringande källor valde många att förlägga sina kurortsvistelser hit i stället, det var ju billigare med tanke på reskostnaden. År 1913 uppgick besöken på de svenska brunn- och hälsobadorterna till hela 35 000.

Anders Hult har under sitt yrkesverkssamma liv arbetat med dricksvattenfrågor, ett passande avstamp för att skriva en bok om att »dricka brunn». Svenska böcker har under de senaste decennierna mera kommit in från sidan när ämnet vidrörts, genom att beröra brunnsorter i skönlitteraturen eller som idéhistoria. Underligt nog är det först nu som en sammanfattande framställning av kurorternas historia har skrivits, och det kunde inte ha gjorts bättre. Hult lyckas på ett fylligt sätt väva in alla sorters aspekter – naturvetenskapliga, sociala, kulturella och ekonomiska – i detta komplexa stoff. Boken är dessutom rikt och meningsfullt illustrerad.

ETT INLEDANDE KAPITEL handlar om kurorter utomlands ända tillbaka till antiken; redan romarna var ju kända för sin utvecklade badkultur. Det är en viss skillnad mellan svenska och utländska hälsobrunnar. Dels finns det inga varma källor här som i Centraleuropa, dels blev många utländska kurorter samlingspunkter för hela Europas, ja även Amerikas, *high society*, med kungligheter, adel, storborgerlighet, uppburna författare, dito musiker och så vidare.

Liksom på kontinenten tjänade svens-

ka kurorter som medelpunkter för en social elit, dock bara för en inhemsk sådan, som kunde stifta nyttiga kontakter, utbyta tankar eller fixa lämpliga äktenskap. Kurorterna fick också samma prägel, förutom att kasinon knappt förekom här (dessa har sitt ursprung just i en tysk kurort). De svenska hälsobrunnarna var mera inriktade på vad de skulle syssla med, nämligen att snabbt eller gradvis förbättra folks fysiska och även psykiska hälsa, ja även sexuallivet – för vilket Loka var känt. Eftersom antalet kvinnor ofta var det dubbla mot antalet män, var brunnarna lämpliga ställen för erotiska kontakter, inte minst utomäktenskapliga, för herrarna.

EN SVENSK SPECIALITET var havsbad som Varberg och Gustafsberg, där man kunde erhålla tångbad och annat som anknöt till havet – en tid räddes man till och med att dricka havsvatten! I övrigt fanns – förutom hälsovattnet – samma utbud av »Kuranwendungen» här som på kontinenten, även om de skiftade under tidernas lopp. När behandlingsfloran var som rikast omfattade den gymnastik (motion ansågs allt viktigare), bantning, ljus- och värmebehandling, elterapi, kneippkurer (kallvattenkurer), åderlätning, behandling med iglar och laxering. De tre sista metoderna kom så småningom ur bruk, så även drickandet av radioaktivt vatten.

Gyttjebad
vid Loka brunn,
tidigt 1900-tal.

»HULT LYCKAS PÅ ETT FYLLIGT SÄTT VÄVA IN ALLA SORTERS ASPEKTER I DETTA KOMPLEXA STOFF»

Hult ifrågasätter den hävdvunna föreställningen att kurorterna uteslutande var en angelägenhet för överklassen. Av gästerna på vår sydligaste hälsobrunn Ramlösa var år 1857 bara omkring tio procent högre ståndspersoner, medan sjuttio procent var bönder och tjugo procent obemedlade. De sistnämnda kallades gratister och kunde få en brunnsvistelse genom vissa rekommendationer; till och med resan kunde

ersättas. Kosten var dock påvare än för de betalande och de fattiga stationerades i stora sovsalar på visst avstånd från de rika. De måste också stiga upp tidigare, redan vid tre- eller fyrtiden, för att inte störa societeten, som ibland låtit bygga stora villor på kurområdet. Men både fattiga och rika hade fördel av kosten, de förra för att äta upp sig, de senare för att förhoppningsvis gå ner i vikt. Förr var ju ofta de rika feta och de fattiga magra – inte tvärtom, som nu.

Hult har också ett kapitel om buteljerat vatten, som fanns i otaliga skepnader från glaubersalt- till arsenikvatten (!), inbegripet originalvatten från svenska eller kontinentala hälsobrunnar. Tanken att man skulle kunna dricka källvatten utan att behöva åka bort fanns redan tidigt. Dagens uppsjö av buteljerat och importerat vatten är en motsvarighet till detta, bortsett från att allt vatten smakar ungefär lika och i vissa fall är rena bäget, vilket enligt Hult också var fallet förr.

DET FINNS INGET att anmärka på Hults bok utom några franska ord som stavats fel. Möjligen borde han närmare ha jämfört dagens blomstrande, ofta New Agebetonade spa-kommers med den historiska brunnskulturen. En stor skillnad är exempelvis att dagens anläggningar inte i samma grad är geografiskt bundna till kurorter. Och argumentet att det är förmånligare att hålla sig inom Sverige har förlorat sin giltighet. Det sistnämnda kan jag intyga, som årligen åker på spa till det (ännu) billiga Ungern.

FOLKE SCHIMANSKI
Historiker och författare